

**TRADUCEREA, ELEMENT ESENTIAL AL COMUNICARII
INTERCULTURALE. CATEVA REFLECTII PRIVIND TRANSFERUL
CULTURAL IN TRADUCEREA ROMANELOR LA *DECHIRURE SI LE
BOULEVARD PERIPHERIQUE* DE HENRY BAUCHAU**
Translation – an Essential Element of Inter-Cultural Communication

Assistant PhD Corina BOZEDEAN
„Petru Maior” University of Târgu Mureș

Abstract

It is almost impossible to analyze the phenomenon of communication within the globalization era without referring to translation. It is also unanimously accepted that linguistic plurality is more than a simple plurality for designating a thing, each language having its own imaginary that includes a vision of the world. This is why translation does not simply limit itself to reproducing a meaning, but it gets to produce it and the inherent changes have a certain impact on the receiving culture. Therefore translation is not a simple instrument of the inter-cultural dialogue but functions also as its guiding and transforming agent.

Keywords: translation, literature, communication, culture, inter-cultural dialogue;

E unanim recunoscut faptul că traducerea este un important mijloc de comunicare interculturală și că una dintre problemele majore ale procesului de traducere e depășirea decalajului cultural, elementul poate cele mai rezistent la operația de traducere¹. Oglindă a unei culturi, literatura permite, datorită traducătorului, atunci când limba sursă nu e stăpânită la un nivel avansat, accesul la informații ancorate într-o realitate socială diferită, și, prin aceasta, îmbogățirea universului referențial al cititorului. După cum observă Geneviève Roux Faucard, traducerile creează poduri peste culturile lumii, densificând rețelele deja existente: „C'est par leur jeu que se constitue cet ensemble constamment en train d'être réévalué [...], cette immense toile frémissante qui est la bibliothèque de l'humanité” (Faucard, 2006 : 116). Forța sugestivă a discursului conținut în această „bibliotecă a umanității” ține de capacitatea traducătorului de a reda diferențele culturale, într-un grad cât mai mare de fidelitate, înțelegând ca *fidelitas*, adică, așa cum observă și Jean Szlamowicz, ca punct de legătură *fidabil* între textul sursă și cel țintă, fără a uita totuși că decalajul între două texte e consubstanțial traducerii (Szlamowicz, 2011 : 2).

Astfel, traducerea nu e o simplă operațiune de transpunere într-o altă limbă a unor enunțuri juxtapuse, ci o practică esențialmente interpretativă, ce face apel la numeroase cunoștințe cum ar fi, în cazul traducerii literare, cele de critică, poetică, lingvistică contrastivă, hermeneutică, etc. Cum afirmă și Marianne Lederer, „l'on fait toujours appel à des connaissances extra-linguistiques pour comprendre un énoncé linguistique” (Lederer, 2001 : 20). Actul traducerii e unul deosebit de complex ce presupune depășirea a numeroase decalaje și asimetrii între două limbi.

¹ A se vedea în acest sens studiile din nr. 11/ 1998 al revistei *Palimpsestes, Traduire la culture*, Paris, Presses de la Sorbonne Nouvelle.

În această perspectivă, scopul studiului nostru este de a reflecta asupra câtorva probleme de traducere pe care le ridică anumite culturile în două romane din opera scriitorului belgian, Henry Bauchau. Dacă unul din principiile traducerii literare e acela al familiarizării cu ansamblul creației scriitorului ce face obiectul traducerii, regula e cu atât mai valabilă în cazul scriitorului belgian, ale cărui opere se influențează și se clarifică reciproc, ceea ce nu e fără incidențe asupra traducerii.

Henry Bauchau s-a născut la Malines (Belgia) în 1913 și s-a stins recent (21 septembrie 2012) la Louveciennes, în Franța, străbătând astfel aproape în întregime secolul al XX-lea și începutul secolului XXI. Deși a publicat târziu primul său volum de poeme, *Géologie*, la vârsta de 45 de ani, opera lui Henry Bauchau s-a impus progresiv în spațiul literar european și mondial, fiind tradusă azi, chiar dacă numai parțial, în șaisprezece limbi. În România, opera lui Henry Bauchau are o oarecare notorietate în mediul academic, însă e puțin cunoscută publicului larg, limitându-se la traduceri Rodică Pop și ale lui Gabriel Marian². Profunzimea operei bauchaliene, precum și înscrierea sa originală în mișcarea literară a secolului pe care l-a traversat, o recomandă pentru noi traduceri, iar observațiile prezentate în continuare sunt rezultatul unor reflecții pe marginea unei posibile traduceri în limba română a două dintre romanele sale, *La Déchirure* ([Gallimard, 1966], Actes Sud, 2003) și *Le Boulevard périphérique* (Actes Sud, 2010). Aceste reflecții, având ca obiect nu doar una, ci două opere, s-au născut, pe de o parte, dintr-o opțiune oscilantă pentru unul din cele două romane, în cazul în care ne-am asuma o astfel de traducere, dar și ca urmare a puternicului dialog pe care îl întrețin, și care, evident, poate determina anumite opțiuni traductive. Menționăm că unele reflecții s-au bazat și pe compararea versiunilor în limba italiană a celor două romane³.

Deși dificultatea majoră pe care o ridică traducerea romanelor bauchaliene pare să fie, așa cum o arată și alți traducători, ritmul scriiturii, caracterizat de intersectarea a numeroase planuri narative⁴, sau frecvențele structuri interogative tipice limbii franceze (cum e cazul formulei introductive „est-ce que”)⁵, specificitățile culturale ridică la rândul lor anumite probleme. Chiar dacă traducerea din limba franceză în limba română pare facilitată de similitudinea celor două limbi și culturi, posibilitățile expresive ale traducătorului necesită câteva reflecții importante privind valoarea referențială a ceea ce Michel Ballard numește „désignéateur de référents culturels”, și anume câteva apelative, nume proprii, expresii idiomatice. Se știe că traducătorul nu trebuie să găsească un echivalent doar la nivel de limbaj, ci trebuie, în egală măsură, să redea cât mai fidel conotația culturală a unor elemente, sau chiar simboluri, prezente în opera sa. După cum afirmă și Myriam Watthee-Delmotte și Catherine Mayaux în *Editorialul* numărului 4 al *Revistei Internaționale Henry Bauchau*, „le

² *Edip pe drum*, traducere de Rodica Lascu-Pop, București, Libra, 1997, 280 p. ; *Diotima și leii*, traducere de Gabriel Marian, București, Libra, 2000, 60 p.

³ Chiara Elefante, *La Lacerazione*, Rimini, Panozzo, 1998; Chiara Elefante, *Il compagno di scalata*, Roma, E/O, 2009.

⁴ A se vedea în acest sens studiul Chiarei Elefante, *Tradurre La déchirure di Henry Bauchau* (2000), în special capitolul „Tempi e ritmi della traduzione”, p. 75-84.

⁵ Aspect analizat de Nadège Coutaz apropo de traducerea în limba spaniolă a romanului *Antinone* în « Le roman *Antigone* de Bauchau à l'épreuve de la traduction. Dialogue avec son édition mexicaine », *Revue Internationale Henry Bauchau*, nr. 4/2012, p. 114-129.

traducteur ne présente jamais un équivalent, mais toujours un autre texte qui est le sien, et qui tient compte des attentes et spécificités culturelles de son public-cible” (p. 8).

Unul dintre elementele ce marchează specificitatea culturală a unei limbi sunt apelativele. Dicționarul *Larousse* descrie apelativul ca un „mot servant, dans la communication directe, à interpeller l’interlocuteur (les noms propres, les termes de parenté, certains noms spécifiques comme *papa, monsieur, etc.*)” (<http://www.larousse.com/en/dictionaries/french/appellatif>, consultat la data de 15 septembrie 2012). Apelativele apar astfel ca indicatori ai relaționării, cele mai frecvente fiind cele de tipul Monsieur, Madame, Mademoiselle și versiunile lor abreviate, M., Mme și Mlle, aceste din urmă fiind destul de numeroase în romanul *La Déchirure*. Reflectând pe marginea traducerii apelativelor din limba franceză, Umberto Eco afirmă : „Sono sempre in dubbio se nel tradurre un romanzo francese [...] si debba scrivere ‚Signore’ ogni volta che il testo usa ‚Monsieur’. ‚Oui Monsieur’ si rende con ‚sì signore’ o con ‚sì’ come si direbbe in italiano ? Penso che valga la pena di lasciare il ‚signore’ se il testo rappresenta un rapporto cerimonioso tra persone di buona società, ma che si possa trascurarlo quando si traduce una conversazione tra due artigiani. Lasciare il ‚signore’ in quel caso introdurrebbe connotazioni di cerimoniosità e rispetto, mentre nell’originale si tratta semplicemente di un automatismo verbale, di regola di convenienza ineludibile, come da noi sarebbe l’uso del ‚lei’ invece che del tu” (Eco, 1992 : 11). Opțiunea traductivă propusă de Eco privește în principal situațiile de răspuns la o întrebare, care sunt însă foarte puține în cele două romane ale lui Bauchau. Problemele de traducere apar tocmai pentru că aceste apelative, alăturate numelor proprii, nu sunt utilizate cu o funcție vocativă, ci indică anumite grade de rudenie sau funcții sociale. În astfel de situații, opțiunile de traducere sunt în general împărțite între tendința de a traduce și de a prezerva identitatea personajului și o anumită culoare locală, prin păstrarea ca atare a apelativului și transpunerea acestuia în limba țintă. Astfel, Josiane Podeur consideră că „la trascrizione degli appellativi garantisce l’identità culturale del cognome che li segue” (Podeur, 1999 : 78), în timp ce Michel Ballard apreciază că niciuna dintre opțiuni (traducere - non traducere) nu poate avea valoare absolută, condamnabilă fiind doar o traducere heterogenă în care ambele tratări să alterneze fără niciun motiv (Ballard, 2000 : 55).

Revenind la Henry Bauchau și la romanul său, *La Déchirure*, constatăm că o altfel de traducere heterogenă propune pentru versiunea italiană Chiara Elefante. Astfel pentru *Mlle Julia*, traducătoarea italiană a ales să păstreze apelativul francez, considerându-l parte integrantă a numelui, chiar dacă acesta apare, la fiecare din cele patru recurențe ale sale, în legătură cu prenumele, nu cu numele de familie:

On nous demandait constamment de ne pas faire de bruit, on nous envoyait jouer plus loin, et tous nos jeux se coloraient de culpabilité diffuse jusqu’à l’arrivée de <i>Mlle Julia</i> qui venait présider aux naissances.	Ci chiedevano continuamente di non far rumore, venivamo mandati a giocare più lontano, e tutti i nostri giochi si macchiavano di un senso di colpa diffuso, sino all’arrivo di <i>Mademoiselle Julia</i>, che veniva ad assistere alle nascite.

În cazul apelativului *Monsieur*, prezent cu referire la unchii naratorului (*M. Le Juge* și *M. Jules*), cu o frecvență mult mai mare decât *Mlle Julia* (două zeci și opt de ocurențe),

traducătoarea italiană a optat pentru traducerea lui *M.* prin *zio*, în situațiile în care personajul e focalizat de vocea narantă și cu *Signore*, în cazul în care e focalizat de muncitorii de la fabrică, pentru a pune în evidență, în acest ultim caz, o formă lingvistică ce reflectă diferența de condiție socială:

Mérence les servait elle-meme et les deux grands-oncles, <i>M. Le Juge</i> et <i>M. Jules</i> , ne manquaient jamais de lui demander [...]	Era la stessa Madrenza a servir loro da mangiare, e i due prozii, <i>lo zio Giudice</i> e <i>lo zio Jules</i> , non dimenticavano mai di chiederle [...]
Car ils étaient par tradition les hommes de <i>M. le Juge</i> [...]	Perché erano per tradizione gli uomini del <i>Signor Giudice</i> [...]

Aceste variante de traducere, care depășesc opțiunea de prezervare a culorii locale, încearcă să stabilească o echivalență și la nivel de conotații pe plan afectiv.

În limba română, apelativele *Monsieur*, *Mademoiselle*, respectiv *Domnul(e)*, *Domnișoara(ă)*, își corespund în funcția lor vocativă, fără utilizarea numelui propriu, dar și aici se impune remarcă că în limba franceză utilizarea apelativului în formule de genul „*Oui Madame*”, ține de un automatism verbal convențional, traducerea lui în limba română putându-se limita la formula simplificată „*da*”. Plecând de la traducerile în limba italiană prezentate mai sus, considerăm că pentru o eventuală traducere în limba română am putea împrumuta opțiunile traducătoarei italiene, păstrând formula „*mademoiselle Julia*” (apelativul având aici funcția de indicator al identității, în egală măsură cu prenumele pe care îl însoțește) și alternând în cazul apelativului *M. le Juge* formulele *unchiul Judecător* și *Domnul Judecător*, în funcție de încărcătura afectivă pe care o primesc în context.

În ce privește numele proprii, considerate adevărați referenți culturali, se consideră în general că acestea sunt asemantice și că pun mai puține probleme de traducere, întrucât variabilitatea lor de la o limbă la alta e aproape inexistentă, fiind preluate ca atare, ca indicator al apartenenței geografice a purtătorului său, și deci ca marcă a unei realități socio-culturale. Totuși, așa cum arată studiile lui Michel Ballard (1998, 2001) numele propriu are un caracter polimorf, și de aici anumite consecințe asupra traducerii: „la traduction étant par nature recherche d'équivalence, il est évident qu'il y a contradiction théorique entre les termes. De ce point de vue la non-traduction du nom propre s'apparenterait au processus de l'emprunt tel qu'on le pratique couramment avec des termes dont la contrepartie n'existe pas dans l'autre langue” (Ballard, 1998 : 201-202). Cum observă și Simona Manolache, transpunerea numelor proprii din limba franceză în limba română se face în funcție de categoria căreia îi aparțin, procedeele oscilând între împrumut, transliterație, transcriere și traducere propriu-zisă (Manolache, 2007: 150).

În romanul *bauchalian* tradus deja în limba română, *Edip pe drum*, traducerea numelor proprii nu pare să fi ridicat dificultăți majore, făcându-se prin asimilare fonetico-grafică în cazul personajelor mitologice (*Edipe* - *Edip*; *Antigone* - *Antigona*, *Jocaste* - *Jocasta*, etc.) sau prin simplu transfer (*Ilyssa* - *Ilyssa*). Însă, în ansamblul operei românești a scriitorului belgian, situația este mult mai complexă deoarece se constată o mare diversitate a numelor proprii, reale și fictive în același timp. *Bauchau* le conferă o importanță semnificativă, atribuindu-le adesea un sens lexical și anumite conotații, după cum însuși remarcă apropo de

unul din personajele sale: „Mademoiselle Mérence ressemble à son nom” (RN, p. 337). Un astfel de nume propriu fictiv, cum e *Mérence*, cu o puternică valoare metaforică, nu pot urma regula non-traducerii deoarece aceasta ar perturba înțelegerea semnificației profunde a textului. Acest nume, creat din două substantive comune, *mère* și *absence*, apare în primul roman, *La Déchirure* și revine în operele succesive, desemnând un personaj feminin fundamental la Bauchau, având rolul de substitut al unei mame reci și ostile: « Mérence existait, elle devait exister à cause de l’escalier bleu. A cause du froid de la Grande Muraille qui provoquait un besoin de chaleur et un désir de se donner sans réserve. C’est ce que j’ai appelé Mérence. J’ai dû choisir ce nom parce que au début il y a mère et, à la fin, absence (D, p. 70).

În situații de genul acesta, numele propriu din limba țintă va trebui să conserve pe cât posibil valoarea sa metalingvistică din limba sursă, și anume elementele sonore și/sau vizuale, dar mai ales valoarea semantică a referentului original. Astfel, un echivalent ca *Mabsența*, de exemplu, ar explicita importanța acestui nume în desfășurarea sémantico-discursivă a romanului.

Un caz similar pare cel al traducerii toponimului cu valoare metaforică, *Sainpierre*, care impune de asemenea respectarea creativității autorului. *Sainpierre* este numele de ficțiune al orașului belgian Louvain, în rezonanță cu „le sein de pierre” (sânul de piatră) matern care își abandonează copilului de doar câteva luni în acest oraș, la bunici, în timp ce restul familiei se refugiază la Anvers, în timpul primului război mondial. Dacă traducerea acestui nume inventat de autor se impune ca absolut necesară în cazul romanului *La Déchirure*, fiind cauza fundamentală a rupturii (afective), anunțată chiar de titlul romanului, întrebarea e dacă e necesară, sau chiar nerecomandată în romanul *Le Boulevard périphérique*, unde revine, ce-i drept, o singură dată: apropo de Shadow, personaj obscur și malefic, aflăm că „on l’a envoyé chez nous dans la prison de Sainpierre” (BP, p. 84). Deși dialogurile intratextuale între cele două romane pot facilita luarea unor decizii cu privire la traducere, trebuie avut în vedere faptul că, așa cum remarcă și Chiara Elefante, „chaque traduction a un aspect unique et, en un certain sens, liminaire, qu’elle doit essayer de sauvegarder (Elefante, 2012 : 48). Astfel, dacă puternica încărcătură semantică a numelui „Sainpierre”, și anume referința la răceala afectivă a mamei, ar îndreptăți o transpunere de genul „Sândepiatră” în cazul romanului *La Dechirure*, întrebarea care se pune e dacă în *Le Boulevard périphérique*, unde sentimentul negativ atașat acestui oraș n-are nicio semnificație în desfășurarea tramei narrative, nu ar ambiguiza receptarea cititorului. Într-un roman a cărui acțiune se desfășoară la Paris și în Ardeni, pe două planuri narrative alternative, iar toate celelalte trimiteri toponimice au un caracter real, un nume precum „Sainpierre”, a cărui conotație nu e indispensabilă inteligibilității textului, ar trebui, din punctul nostru de vedere, păstrat ca atare și tradus, eventual, doar printr-o notă de subsol.

Un nume propriu recurent în cele două romane, cu conotații speciale pentru Henry Bauchau, est Argile, având ca referință substantivul comun *argile* (*argilă*). Într-o scrisoare de răspuns pe care a avut amabilitatea să ne-o trimită, scriitorul spunea apropo de acest nume: „Argile, qui représente ma seconde femme Laure, rappelle la plasticité et la solidité fondamentale de son esprit”⁶. În astfel de situații, când numele propriu are o valoare

⁶ Scrisoare primită prin e-mail de la Henry Bauchau la data de 3 martie 2010.

descriptivă, recomandată este traducerea sa literală. Or, traducerea prin *Argila*, ni se pare lipsită de sens lexical sau putere conotativă pentru cititorul român, motiv pentru care am opta pentru păstrarea variantei originale, *Argile*, care, în virtutea sonorității sale, are cel puțin meritul de a apărea ca o marcă a apartenenței lingvistice și culturale.

O categorie aparte în rândul numelor proprii în romanele lui Bauchau o reprezintă cele a căror componentă lingvistică nu are de-a face cu contextul cultural în care se înscriu la nivel de ficțiune; de exemplu, în romanul *Le Boulevard périphérique* Win, Shadow, Mykha, în ciuda rezonanței lor englezești, desemnează identități franceze. În transpunerea acestor nume în limba țintă se impune transcrierea lor ca atare, tocmai pentru a păstra efectul din versiunea originală, așa cum recomandă și Georges Mounin cu privire la forma numelor proprii, ce trebuie păstrate „dans la forme étrangère toutes les fois qu’elle n’est pas francisée” (Mounin, 1995 : 78). Astfel, chiar având un anumit grad de metaforizare (cum e cazul lui *Shadow*), traducătorul nu va fi obligat să reflecteze de această dată asupra contextului și încărcăturii semnificative a numelui propriu, nici asupra unei posibile adaptări.

Există așadar în romanele bauchaliene menționate mai sus diverse nivele de traductibilitate a numelor proprii, de la simpla transpunere la traducerea mai mult sau mai puțin literală, trecând prin asimilarea grafică sau fonetică. Unele nume, cum ar fi Win sau Lilie, dincolo de rezonanța lor lingvistică (franceză și engleză) nu necesită o analiză interpretativă, fiind transcodate printr-un procedeu de report, situat la un „degré zéro de la traduction du signifiant (Ballard, 2001:18). Procedeu are meritul de a conserva elementele sonore din textul sursă și de a păstra într-o anumită măsură culoarea locală a realității pe care o desemnează. Pe de altă parte însă, un aspect ce nu trebuie neglijat în procesul traductiv al acestor nume proprii, e varietatea lor. De la cele reportate ca atare, la cele adaptate sau traduse, diversitatea încărcăturii lor semantice, dacă nu e transpusă în spiritul textului original, poate perturba înțelegerea mesajului, traducătorul trebuind astfel să decidă în ce măsură textul țintă și cultura receptorilor pot „suporta” caracterul heterogen al numelor propuse, mai ales în cazul cititorilor nefamiliarizați cu ansamblul operei.

La rândul lor, expresiile idiomatice sunt puternic ancorate în istoria culturală a unui popor, ca expresie a gândirii sale, fiind astfel niște parametri esențiali în receptarea operei. Dată fiind fixitatea lexicală a acestora, traducerea apare ca un paradox și se bazează pe principiul non-literalității, acordând totuși un rol important raportului care există, cel mai adesea, între sunet și sens. Traducerea acestor expresii se înscrie în tentativa de a respecta stilul autorului, astfel că procedeele de traducere vor urma gradul lor de metaforizare prin transpunere, adaptare sau recreere. Josiane Podeur atrage atenția asupra faptului că în situațiile în care există echivalențe idiomatice, traducătorul trebuie să fie totuși atent dacă acestea se încadrează în același registru lexical (Podeur, 2010). În acest sens, Umberto Eco observă în lucrarea sa *A spune cam același lucru* că există limbi (cum e și cazul limbii române) care, spre deosebire de limba italiană, nu tolerează cuvintele vulgare. Din acest motiv, în traducerea unor expresii de genul *bouchon de merde* (BP, p. 158), cu care e întâmpinat Shadow de partenerii de joacă din copilărie, trebuie avută în vedere încărcătura semantică diferită a cuvântului *merde*, a cărui traducere are o conotație vulgară în limba română, în timp ce în limba franceză poate părea, în termenii lui Eco, un cuvânt cel mult „neconvenabil”, dar nu neobișnuit (Eco, 2008 : 134). În această situație, traducerea în limba română va trebui să țină cont de anumite reticențe de pudoare specifice limbii, și să evite

traducerea literală. Totuși, nu trebuie neglijată valoarea referențială a lui *merde*, care mai apare de câteva ori în paginile următoare ale romanului, instituind o izotopie metaforică a mizeriei morale, prin convocarea unor termeni precum „fécales”, „intestins” (*le château de merde*, BP, p. 158; „ce qui m’a intéressé chez les nazis, c’est cette odeur et cette couleur fécales”, BP, p. 159; „régner par la terreur, c’est régner sur des intestins”, BP, p. 160). O soluție pentru recrearea situației lingvistice din limba franceză, și fidelă spiritului textului, ar fi, din punctul nostru de vedere, traducerea lui *merde* prin *rahat*.

Romanele lui Henry Bauchau nu abundă însă în astfel de structuri discursive, și nici în proverbe sau maxime, care reflectă într-un mod aparte spiritul unei limbi. Întâlnim totuși diverse structuri idiomatiche, precum expresia „Qui dure endure”, variantă a expresiei „qui veut durer doit endurer” atribuită lui Romain Rolland, și care, pentru a reda tonalitatea textului sursă, ar necesita o reformulare nu doar cu aceeași echivalență semantică, dar și cu caractere formale similare, prin păstrarea rimei și, eventual, a metrului, așa cum regăsim și în varianta italiană, „Qui dura l’ha dura” .

În fine, dată fiind influența titlului în alegerile cititorilor, în traducerea lui *Le Boulevard périphérique* trebuie avută în vedere valoarea sa conotativă: nu numai că în limba română „șoseaua de centură”, care ar reprezenta echivalentul literal al titlului, are conotații negative, fiind adesea asociată practicării prostituției, dar referențialitatea însăși a titlului original nu e una topografică, așa cum ar putea părea. „Le boulevard périphérique” metaforizează fluxul vertiginos al evenimentelor în jurul cărora gravitează existența cotidiană a autorului, cu numeroasele vizite la spital pentru a-și susține nora bolnavă de cancer, cu anxietatea și incidentele care le însoțește, peste care se așterne umbra unor amintiri din tinerețe. E vorba de două planuri narrative ce pun în discuție problema morții într-o dublă perspectivă, exterioară (moartea ca fenomen natural) și interioară (moartea sinelui interior). Opțiunea traductivă a titlului va trebui deci să fie în sensul acestor problematice puse în discuție.

Cele câteva reflecții prezentate aici, și care ar merita dezvoltări mult mai ample, arată în ce măsură versiune tradusă a unui roman este rezultatul unor constrângeri lingvistice și extra-lingvistice. Fiecare limbă având un imaginar propriu, ce conține o viziune despre lume, orice strategie traductivă se situează între doi poli, cel al aclimatizării, și cel al prezervării culorii locale. De aceea, traducerea nu se limitează doar la a reproduce un sens, ci ajunge să îl producă, transformările operate având un anumit impact asupra culturii receptoare. Prin urmare, traducerea nu e doar un simplu instrument al dialogului intercultural, ci și un agent orientator și transformator al acestuia.

Bibliografie:

- BAUCHAU Henry, *La Déchirure*, [Paris, Gallimard, 1966], Arles, Actes Sud, 2003.
BAUCHAU Henry, *Le Régiment noir*, [Paris, Gallimard, 1972], Bruxelles, Labor, 1992.
BAUCHAU Henry, *Le Boulevard périphérique*, Arles, Actes sud, 2008.
BAUCHAU Henry, *La Lacerazione*, traducere în limba italiană de Chiara Elefante, Rimini, Panozzo, 1998.
BAUCHAU Henry, *Il compagno di scalata*, traducere în limba italiană de Chiara Elefante, Roma, E/O, 2009.

- BALLARD Michel, „La traduction du nom propre comme négociation”, în *Traduire la culture, Palimpsestes*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, nr. 11/1998, p. 70-76.
- BALLARD Michel, „L'appelatif en traduction”, în *Revue des lettres et de traduction*, Kaslik, nr. 6/2000, p. 51-71.
- BALLARD Michel, *Le nom propre en traduction*, Paris, Ophrys, 2001.
- ECO Umberto, „Due pensieri sulla traduzione” în *Atti della Fiera Internazionale della Traduzione*, a cura di Michèl A. Lorgnet, Ateneo Editrice Forlì, vol I, 1992, p. 10-13.
- ECO Umberto, *A spune cam același lucru: experiențe de traducere*, traducere de Laszlo Alexandru, Iași, Polirom, 2008.
- ELEFANTE Chiara, *Tradurre La déchirure di Henry Bauchau*, Torino, l'Harmattan, 2000.
- ELEFANTE Chiara, „La voix du traducteur et l'écho de la traduction” în *Revue Internationale Henry Bauchau*, nr. 4/2012, p. 56-67.
- GALLÈPE Thierry, „Anthroponymes en textes de théâtre : drôles de noms propres”, în *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translator's Journal*, vol. 51, nr 4/2006, p. 651-659.
- LEDERER Marianne, SELESKOVITCH Danica, *Interpréter pour traduire*, Paris, Didier Erudition, 2001.
- MOUNIN George, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris, Gallimard. 1963.
- MANOLACHE Simona Aida, „Observații asupra traducerii numelor proprii” în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, Seria Filologie, Lingvistică, nr 2/2007, p. 149-157.
- PODEUR Josiane, *Nomi in azione*, Napoli, Liguori Editore, 1999.
- PODEUR Josiane, „Traduttore traditore : de la possibilité de traduire les expressions figées en littérature”, în *Stéréotypes en langage et en discours, Revue Interdisciplinaire „Textes et contextes”*, no. 5/2010.
- ROUX-FAUCARD Geneviève „Intertextualité et traduction”, *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 51, nr 1/ 2006, p. 98-118.
- SZLAMOWICZ Jean, „L'écart de l'entre-deux: traduire la culture” în *Sillages critiques*, nr. 12/2011, p. 2-17.
- WATTHEE-DELMOTTE Myriam, „La traduction, une lumière rasante sur la question de la belgitude? Le 'boentje' qui hante Henry Bauchau”, în VANASTEN, Stéphanie, SERGIER Matthieu (ed.), *Littéraire belgitude littéraire*, Louvain, Presses Universitaires de Louvain, 2011.
- Revista *Vatra*, „Arta traducerii”, Târgu Mureș, nr. 8-9/2010.
- Revue Internationale Henry Bauchau. L'écriture à l'écoute*, « Henry Bauchau en traduction », Louvain-la-Neuve, Presses Universitaires de Louvain, N° 4/ 2012.